

**Aanwijzing
Beschermd Stadsgezicht
Hoorn 1970**

24 JULI 1970

Afschrift

DE MINISTER VAN CULTUUR, RECREATIE EN MAATSCHAPPELIJK WERK
EN
DE MINISTER VAN VOLKSHUISVESTING EN RUIMTELIJKE ORDENING,

Overwegende, dat de stad Hoorn - stadsrechten verkregen in 1357 en ontwikkeld tot belangrijke havenstad - door haar in oorsprong laat-middeleeuwse structuur, haar silhouet en door aard en aanleg van de bebouwing, alsmede door de overblijfselen van de door Adriaan Anthoniszoon in 1576 aangelegde vestingsgordel, een historisch waardevolle stedenbouwkundige totaliteit vormt, welke van algemeen belang is vanwege de schoonheid en het karakter ervan;

Gelet op artikel 20 van de Monumentenwet;

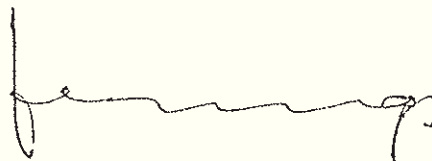
Gehoord de Monumentenraad, de raad van de gemeente Hoorn,
Gedeputeerde Staten van Noord-Holland en de Rijksplanologische
Commissie;

B E S L U I T E N:

het gebied in de gemeente Hoorn, zoals is aangegeven op de bij deze beschikking behorende tekening nr. 241 en zoals omschreven in de toelichting bij deze beschikking, aan te wijzen als stadsgezicht in de zin van artikel 20 van de Monumentenwet.

Van deze beschikking, waarvan mededeling zal worden gedaan in de Nederlandse Staatscourant, zal afschrift worden gezonden aan de Monumentenraad, de raad van de gemeente Hoorn, Gedeputeerde Staten van Noord-Holland en de Rijksplanologische Commissie.

De Minister van Cultuur, Recreatie
en Maatschappelijk Werk, a.i.

(Dr. G.H. Veringa).

De Minister van Volkshuisvesting
en Ruimtelijke Ordening,

(Ir. W.F. Schut).

TOELICHTING bij het besluit tot aanwijzing van een beschermd stadsgezicht ex artikel 20 van de Monumentenwet te HOORN, gemeente Hoorn.

Het beschermde stadsgezicht omvat het op de bijgevoegde kaart (Rijksdienst voor de Monumentenzorg tek. nr. 241) door een stippellijn omgrensde gebied.

De stad Hoorn is ontstaan bij de uitmonding van een afwateringsstroom, de Gouw geheten, in de Zuiderzee. De geografische situatie vormde hier een natuurlijke haven en maakte de plek bij uitstek geschikt als ontmoetingspunt voor de ingezetenen van de binnenlands gelegen dorpen en de vanaf zee komende kooplieden. Op deze plaats concentreerde zich de handel en op de dijk, die zich aanvankelijk westwaarts in een rechte lijn tot Schardam uitstreckte, zouden bij de plaats waar de Gouw in zee uitmondde, omstreeks 1300 de eerste bewoners zich hebben gevestigd.

De oudste straten, het Oost en het West, zullen omstreeks die tijd op de dijk zijn aangelegd. Het Noord werd kort nadien op een verbindingsweg met het binnenland bebouwd. De ruimte, die bij het verbindingspunt ontstond, kreeg de naam Roosteen en later Rode Steen. Door de gunstige omstandigheden ontwikkelde de plaats zich in de 14de eeuw tot een belangrijke havenstad. De nederzetting verkreeg in 1357 stadsrechten.

Omstreeks 1400 ontstonden er enkele kloosters en de Proost van Westfriesland vestigde zich aan de Roosteen. De plaats werd hierdoor het middelpunt van de gehele streek. Onder de druk van de krijgsverrichtingen van Jacoba van Beieren werd Hoorn in 1426 als eerste Westfrieze stad omwald. Vanaf de oude Oosterpoort liep de wal met gracht langs de Turfhaven en Burgwal, de laatste verkreeg na de overkluizing in 1665 de naam Breed, in westelijke richting naar zee. In dezelfde periode werd ook de inmiddels gereed gekomen Noorderkerk binnen de omwalling getrokken. Daarna hebben nog verschillende uitleggingen plaatsgevonden, n.l. in 1508, 1576-'78, 1608-'28 en 1662-'68. De bevestigingsgordel van 1576, naar een ontwerp van Adr. Anthoniszoon uitgevoerd, werd rond de gehele toenmalige omvang van de stad getrokken.

- 2 -

Behoort bij het besluit van de Ministers van
Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk
en van Volkshuisvesting en Ruimtelijke
Ordening

van 24 mei 1970
O.K.N. nr. 156.056

Reeds vroeg kwamen er drie kerken voor. Van de hoofdkerk wordt in 1323 voor het eerst melding gemaakt. Het gebouw zou buitendijks hebben gelegen en enige tientallen jaren later weer zijn afgebroken. In 1369 werd op de plaats van de thans bestaande Grote Kerk een nieuwe hoofdkerk opgetrokken.

De tweede kerk verrees in 1426 in het noordelijke stadsdeel, terwijl enige jaren daarna in het oostelijk gedeelte van de stad de Oosterkerk werd gebouwd. Zowel de Noorder- als Oosterkerk zijn zonder ruimtelijke eisen ten opzichte van de omgeving gebouwd en zijn in een vrijwel gesloten gevelwand opgenomen. Rond de hoofdkerk bleef daarentegen een open ruimte gespaard. De kloosters, die zich in de 15de eeuw om deze kerk groepeerden, maakten dit stadsgedeelte tot het geestelijk centrum, dat door de vele inpandige kloosterterreinen een grote intimiteit verkreeg.

De stad Hoorn heeft verschillende perioden van voorspoed doorgemaakt; de belangrijkste hiervan was die van de Oost- en West-Indische Compagnie. Vooral in die tijd verkreeg de stad door de vele havens en door de voornamelijk koopmans- en redershuisen een zeer welvarend uiterlijk. Zowel in het havenkwartier als in het stadscentrum is een groot aantal gebouwen, dat getuigenis aflegt van de toenmalige welstand, bewaard gebleven. Met de deftige woonhuizen, die ook de 18de en 19de eeuw hebben voortgebracht, is Hoorn een van de fraaiste steden van ons land.

Ofschoon de plattegrond van de gehele oude stad een opvallende gelijkenis vertoont met die uit het midden van de 17de eeuw, zijn in het beschermd stadsgezicht alleen die delen opgenomen, welke behalve door hun oorspronkelijk stratenbeloop, ook door de aanwezige bebouwing, in hoge mate het historisch karakter hebben behouden. Hiertoe behoort in de eerste plaats het havenkwartier, dat aan de noordzijde wordt begrensd door het Grote Oost, Rode Steen en het West. Het andere gebied ligt ter weerszijden van de kerkstraat, Nieuwstraat en Gouw. Oorspronkelijk stroomde hier de oude waterloop, waarvan verschillende gedeelten reeds vroeg zijn overkluisd en later gedempt. In noordelijke richting wordt

het beschermde gebied ondermeer bepaald door de Ramen en de Muntstraat. De meest noordelijke begrenzing wordt tenslotte gevormd door het bolwerk, dat met de stadsversterking in 1508 werd aangelegd.

In het havenkwartier domineert de uit 1532 daterende Hoofdtoren met als schilderachtig decor de gevelwand van de Veermanskade, die bestaat uit een aaneengesloten reeks van waardevolle oude gebouwen. Met het houten hoofd, dat in oorsprong uit 1464 dateert, en gelegen is aan de voet van de Hoofdtoren en de terzijde daarvan gebouwde sluis uit 1777, is dit het meest representatieve gedeelte van de haven. Helaas heeft de Italiaanse Zeedijk, die van de Hoofdtoren in Westelijke richting loopt en de naam dankt aan de vele op Italië gerichte reders en kooplieden, die zich hier in 1648 vestigden, door ernstig verval en verkrotting en daarna gevolgde afbraak van verschillende panden haar vroegere allure verloren. Door een zorgvuldig op de omgeving afgestemd stedenbouwkundig plan kan deze straat weer een passende rol gaan spelen in dit zo belangrijke stadsgedeelte.

De Oude Doelenkade en de Slapershaven zijn sterk vernieuwd; slechts de restanten van de oude bebouwing zijn hier overgebleven. Ook hier kan door een goed stedenbouwkundig beleid veel worden verbeterd. Beide vormen zijn de bebouwde begrenzing van de in 1426 versterkte stad. Nieuwendam - Vismarkt - Appelhaven en Korenmarkt omsluiten de oudste uit 1341 stammende haven. Bierkade en Venidse werden op een eiland in deze haven aangelegd. De bebouwing bestaat voor het merendeel uit woon- en pakhuizen. Vooral de gevelwand van de Korenmarkt, waarin een aantal fraaie pakhuisgevels voorkomt, bezit een voor het havengebied kenmerkend karakter. Het gebogen huizenfront van de Nieuwendam vertoont een rustig harmonisch beeld, waarvan door verscheidene oude panden het historisch karakter bewaard is gebleven. De gevelwanden van de overige genoemde kaden zijn van minder gehalte, zij vormen evenwel een onmisbaar schaal-element.

Aan de zeezijde wordt de stad afgesloten door het Baadland en de meer oostwaarts gelegen Binnenluiendijk. Beide waren in vroeger tijd geheel bebouwd. Alleen op de Binnenluiendijk zijn nog slechts vier panden aanwezig, waarvan er nog drie tot de oorspronkelijke bebouwing behoren. Het overige gedeelte is, evenals het Baadland, tot plantsoen aangelegd.

Het hoge geboomte op dit geplantsoeneerde bolwerk verleent aan de zeezijde van het stadsgezicht een karakteristiek aanzien.

In de oude stadskern is de Rode Steen nog steeds het centrale plein, waar de drie oudste straten, Grote Oost, West en Grote Noord tezamen komen. Het plein wordt beheerst door de pronkgevel van het West-Fries Museum, vroeger Statencollege, en de daar tegenover gelegen Waag uit 1608. Met de overige, merendeels oude waardevolle panden aan het plein en die in de aansluitende straten, is het historische karakter van deze belangrijke ruimte bewaard gebleven.

Het Grote Oost is uit architectonisch en oudheidkundig oogpunt de belangrijkste straat van Hoorn. Vanaf de Rode Steen tot aan de Oosterkerk, die op bescheiden wijze in de zuidelijke gevelwand uitkomt, bestaat de bebouwing ter weerszijden uit een aaneengesloten reeks voorname 17de en 18de eeuwse woonhuizen. Van veel panden is de voorgevel op vlucht, d.w.z. voorover hellend, gebouwd. Mede door de soms monumentale stoepen en de modeversieringen uit verschillende stijlperioden, kan de straat gezien worden als een uitmuntend voorbeeld van de deftige woonstraat van de vroegere koopmansstad. Ofschoon het oostelijk gedeelte voorbij de kerk van minder allure is, kan na rehabilitatie van daar aanwezige vervallen panden het karakter worden hersteld.

In tegenstelling tot het Grote Oost is het West vrijwel geheel vernieuwd. Teneinde te voorkomen dat de goede schaal van de eenvoudige, merendeels uit woonhuizen bestaande, bebouwing

in het gedeelte dat aansluit op de Rode Steen zal worden verstoord, is dit gedeelte van de straat in de beschermde zône rond de Rode Steen opgenomen.

Het Grote Noord, de belangrijkste winkelstraat van de stad, vertoont het vaak geziene beeld van tot winkels verbouwde oude huizen, afgewisseld door geheel vernieuwde panden. Het gedeelte, dat aansluit op de Rode Steen, bezit nog een aantal panden met een gaaf uiterlijk; alleen dit gedeelte is in het onderhavige voorstel opgenomen.

Kerkstraat, Nieuwstraat en Gouw bezitten ook na de demping nog stijl en eenheid; vooral het karakter van de Kerkstraat, die de verbinding vormt tussen Rode Steen en Kerkplein, is van grote waarde. Het Kerkplein rondom de Grote Kerk, welke ter plaatse van de herhaaldelijk afgebrande oude Hoofdkerk is gebouwd, heeft grotendeels een vroeg 19de-eeuws karakter gekregen. De ernstige verkrotting van de oostelijk hieraan grenzende stadswijk met Gerritsland, Gravestraat en Peperstraat en ten dele ook de oostelijke en zuidelijke bebouwing langs het Kerkplein, maakt sanering van dit stadskwartier noodzakelijk. Reeds lang bestaan er plannen ook de uit het einde van de 19de eeuw daterende kerk in deze sanering te betrekken. De vormgeving en de schaal van de nieuwbouw, die volgens deze plannen ver in de oude stad zal doordringen, leveren echter grote problemen. De situatie vraagt een uiterst zorgvuldige stedenbouwkundige en esthetische behandeling. Bebouwing van waarde vormen de panden Kerkplein 25, 24, 31, 39 en 40, waarvan nr. 39, het oude uit 1563 stammende St. Jansgasthuis, een van de fraaiste renaissance gevels van de stad bezit.

In de Nieuwstraat valt op de in 1613 gebouwde tweelinggevel van het stadhuis, het voormalige logement van de Staten van Friesland. Met de naast en tegenover gelegen panden, waaronder ook die in de Muntstraat, behoort dit tot het voornaamste gedeelte van de straat.

De Ramen, die midden in het z.g. "winkelrondje" van Hoorn is gelegen, is naast het Grote Oost de tweede belangrijkste historische woonstraat in de oude stad. Oorspronkelijk een van de

stadsbinnengrachten, verkreeg de straat na demping in 1598 zijn huidige profiel. De bebouwing bestaat voor het merendeel uit deftige 18de en 19de eeuwse woonhuizen, die gezamenlijk een evenwichtig karakteristiek beeld opleveren. Ofschoon in dit deel van de stad een toenemende belangstelling bestaat voor winkelvevestigingen, is het handhaven als woonstraat voor het aspect van dit stadsgedeelte van het grootste belang.

De Turfhaven vormt een oorspronkelijk deel van de eerste stadsversterking uit 1426. Met de opstallen van het in verschillende perioden gebouwde Burgerweeshuis ter plaatse van het vroegere Maria-convent, en de gevelwand langs "Onder de Boompjes" vormt zij een geheel van grote historische en schoonheidswaarde.

Het gedempte deel van de Turfhaven heeft door de forse boombe-groeiing een eigen karakter. Het royale trottoir langs de zuidelijke gevelwand verdeelt de brede straat in een rij- en een wandelgedeelte. De voor het grootste deel uit winkels bestaande bebouwing aan de zuidzijde vertoont een harmonisch beeld, dat door de verschillen in perceelsgrootte een aangenaam afwisselend karakter heeft.

Het grote complex van het Pieterhof aan het Dal, ter plaatse van het laat-middeleeuwse Kruisbroedersklooster, beheerst een groot gedeelte van de gedempte Turfhaven. De tot plantsoen omgevormde overtuinen van de Dalbebouwing vormen een onmisbaar element in de vrij brede ruimte. Aan de oostzijde van dit bouw-blok naast het St. Pietershof ligt aan de Munnickenveld en Nieuw-land het enige nog aanwezige binnengrachtje van Hoorn. Het stond in verbinding met het binnenwater van het landelijk gebied; het gedeelte langs het Nieuwland vormt een restant van de vroegere Gouw. Door de aanwezigheid van het Klaes Stapelhofje en de goede schaal van de aangrenzende bebouwing vormt het een karakteristiek geheel.

Als vanzelfsprekend is het noordelijk gelegen bolwerk met de enig overgebleven waltoren, bekend als Mariatoren, gekozen als de begrenzing aan die zijde van het beschermde stadsge-zicht.

Ten overvloede wordt tenslotte opgemerkt, dat de bescherming van de beschouwde stadsdelen geen bevrozing van de huidige situatie zal inhouden. De bescherming heeft evenwel tot doel het treffen van zodanige stedenbouwkundige maatregelen als noordzakelijk om het typerende karakter, ook voor de toekomst, te waarborgen.

**Aanvulling
Beschermd Stadsgezicht
Hoorn 1998**

De Staatssecretaris van
Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen

en

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening
en Milieubeheer

29 APR. 1998

Overwegende

dat, de binnenstad van Hoorn nog goed zijn ontwikkelingsgeschiedenis weerspiegelt en overwegend uit historisch waardevolle bebouwing bestaat;

dat, het bebouwingsbeeld en de structuur van het gebied samenhangend en waardevol is;

dat, het gebied van algemeen belang is vanwege zijn schoonheid en zijn ruimtelijke structurele samenhang;

Gelet op artikel 35 en artikel 36 van de Monumentenwet 1988;

Gehoord de Raad van de gemeente Hoorn, Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, de Raad voor Cultuur en de Rijksplanologische Commissie;

Besluiten

Het beschermde stadsgezicht Hoorn uit te breiden met een gebied zoals is aangegeven op de bij dit besluit behorende tekening nr. (241, herzien 1996) en zoals is omschreven in de toelichting bij dit besluit, in de zin van artikel 1, onder g, van de Monumentenwet 1988;

Dat met de vigerende bestemmingsplannen - voor wat betreft de gebieden binnen het beschermde stadsgezicht gelegen - "Globaal bestemmingsplan Binnenstad" (vigerend na Kroonuitspraak 18-12-1987), "Visserseiland e.o. 1980" (GS 10-11-1981), "Italiaanse Zeedijk 1975" (GS 15-11-1977), "Jedje Volderswaal" (Kroonuitspraak 18-6-1986), "Bestemmingsplan Nieuwe Noord e.o." (GS 31-5-1994), "Bestemmingsplan Hoorn Zuid-Oost 1968" wordt geacht in het gestelde van artikel 36 van de Monumentenwet 1988 te voorzien;

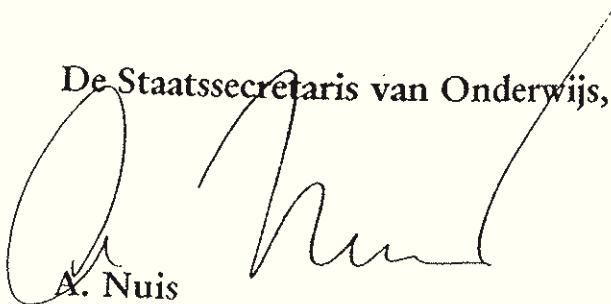
Dat met de vigerende bestemmingsplannen - voor wat betreft de gebieden binnen het beschermde stadsgezicht gelegen - "Uitbreidingsplan in hoofdzaak 1961", "Bestemmingsplan Hoorn Noord-West 1971", alsmede "Herziening Uitbreidingsplan in onderdelen Hoorn 1954" een termijn wordt gesteld van drie jaar ter vaststelling van een bestemmingsplan als bedoeld in de Wet op de Ruimtelijke Ordening;

Van deze beschikking, waarvan tenminste mededeling zal worden gedaan in de Nederlandse Staatscourant, zal afschrift worden gezonden aan de Raad van de gemeente Hoorn, Gedeputeerde Staten van Noord-Holland, de Raad voor Cultuur en de Rijksplanologische Commissie.

Op grond van artikel 7:1 van de Algemene wet bestuursrecht kan degene wiens belang rechtstreeks bij een besluit is betrokken daartegen binnen zes weken na de dag waarop het aangevallen besluit bekend is gemaakt, een bezwaarschrift indienen bij het bestuursorgaan dat het besluit heeft genomen. Een dergelijk bezwaarschrift dient u te adresseren aan het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen, Cfi/FJZ t.a.v. de Commissie voor de bezwaarschriften Postbus 606, 2700 LZ Zoetermeer.

Tenminste deze beschikking of een kopie daarvan moet bij het bezwaarschrift worden gevoegd.

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen,

A. Nuis

De Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer,

Margaretha de Boer

29 APR. 1998

TOELICHTING
bij het besluit tot aanwijzing van
het beschermde stadsgezicht Hoorn, uitbreiding
gemeente Hoorn (Noord-Holland)
ex artikel 35 Monumentenwet 1988

luchtfoto Hoorn

Hoorn, uitbreiding

De Staatssecretaris van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen en de Minister van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer zijn bevoegd, om gezamenlijk beschermde stads- en dorpsgezichten aan te wijzen. Het rechtsgevolg van de aanwijzing is dat de gemeenteraad ter bescherming van een stads- of dorpsgezicht een bestemmingsplan, als bedoeld in de Wet Ruimtelijke Ordening vast moet stellen. In die zin kan de aanwijzing tevens een stimulans betekenen voor een te voeren ruimtelijk kwaliteitsbeleid. In totaal zijn er in Nederland meer dan 300 beschermde stads- en dorpsgezichten met een geschiedenis die teruggaat tot vóór het jaar 1850.

Voorwoord

Het huidige beschermde stadsgezicht Hoorn is op 24 juli 1970 bij beschikking O/MA 156.056 I door de Minister van Cultuur, Recreatie en Maatschappelijk Werk en door de Minister van Volkshuizing en Ruimtelijke Ordening aangegeven. Volgens de Toelichting op de aanwijzing is de bescherming gericht op dat deel van de historische stad, waar niet alleen de stedenbouwkundige structuur, maar ook het bebouwingsbeeld historisch van waarde is. In de loop van de jaren zeventig wordt de omvang van het beschermde gebied als te beperkt ervaren. In deze periode komt het stadsvernieuingsproces op gang met als belangrijk uitgangspunt het behoud van de historisch waardevolle stedenbouwkundige structuur van de gehele oude binnenstad. Het gemeentebestuur verzoekt bij brief van 8 december 1976 het bestaande stadsgezicht uit te breiden tot het gehele stadsgebied binnen de singels. Dit verzoek vindt aansluiting bij het inmiddels gangbare aanwijzingsbeleid van de grote en middelgrote steden. In de hiernavolgende jaren is bij de uitvoering van het stadsvernieuingsbeleid steeds zo veel mogelijk rekening gehouden met de voorgenomen uitbreiding van het stadsgezicht.

Inleiding

De omvang van het totale uitgebreide beschermde stadsgezicht komt overeen met het grondgebied dat de stad Hoorn met de havens op het hoogtepunt van de bloeiperiode in het midden van de 17de eeuw in beslag nam. De hierop volgende periode van verval is vooral van invloed geweest op de bebouwing in de buitenste schil van de stad en op de grote in de Zuiderzee aangelegde havens. De stedenbouwkundige aanleg is hier echter niet wezenlijk veranderd. Globaal gezien is dit het gebied, dat aanvankelijk buiten het beschermde stadsgezicht is gehouden en dat nu vanwege de historisch-ruimtelijke kwaliteiten aan het beschermde gebied wordt toegevoegd.

In aansluiting op de toelichting, behorende bij het besluit uit 1970 wordt hieronder ingegaan op de ruimtelijke veranderingen binnen het gebied van de uitbreiding van het stadsgezicht, met name in de 19de en 20ste eeuw, op het huidige ruimtelijke karakter en op de historische waarde daarvan.

Economische en ruimtelijke ontwikkelingen in de 19de en 20ste eeuw

Rond de havenstad Hoorn wordt op het hoogtepunt van de economische bloeiperiode in de tweede helft van de 17de eeuw in de Zuiderzee een nieuw zeer ruim havenareaal als een ring rond de stad aangelegd (zie kaarten 1 en 2). Kort daarna breekt de tijd van stagnatie en later van verval aan. De haven van Hoorn boet sterk aan belang in. De versterkte handelspositie van Amsterdam speelt hierbij een rol evenals de algemene crisis in de overzeese handel in de Republiek. Naast nog een zekere maritieme en commerciële rol in de Republiek blijft voor Hoorn een marktfunctie voor het omringende agrarische gebied bestaan. Voorts wordt de leermitte, ontstaan door het verdwijnen van de handel en scheepvaartbelangen, enigszins opgevuld door een op het achterland afgestemde landhandel en door de visserij op de Zuiderzee.

In de 19de eeuw begint de economische achteruitgang zich door verval en leegstand duidelijker in het stadsbeeld te manifesteren, vooral in het havenkwartier, waar door het verdwijnen van de op de scheepsbouw georiënteerde nijverheid voor de bewoners geen werk meer te vinden is. De bebouwing rond de Oude Doelenhaven en de Karperkuil, op het Baadland en de Binnen Luidendijk, aan het Rottegat en de Vollerswaal worden vrijwel geheel gesloopt. De Italiaanse Zeedijk wordt een gebied met veel gaten in de bebouwing. Een deel van de havens, te ondiep voor de grote nieuwe zeeschepen, heeft nauwelijks nog een functie en slijt gedeeltelijk dicht. Namen als Rommelhaven en Rottegat spreken voor zich. De meest westelijke haven voor de Westerdijk verdwijnt geheel. De vanouds belangrijkste straten van de stad, Grote Oost en Grote Noord en het daartussen gelegen gebied, zijn veel minder aan verval onderhevig en behouden hun voornamelijk karakter (zie kaarten 3 en 4). Door de aanleg van plantsoenen rond de Karperkuil, op het Baadland en langs de Westerdijk wordt het vervallen deel van de stad verfraaid. Deze parken maken met de tot plantsoen getransformeerde vestingwal deel uit van de "wandeling" rond het stadsgebied (zie kaart 5).

De landelijk weer toenemende economische groei in de tweede helft van de 19de eeuw betekent voor Hoorn het einde van het verval. Vernieuwingen in de agrarische sector en verbeteringen in de infrastructuur zijn voor de nu veel minder op zee georiënteerde stad van belang.

Binnen de stad vinden nieuwe ontwikkelingen aan de noordwest kant plaats. In 1850 wordt de Noorderpoort - in het verlengde van Kleine en Grote Noord- gesloopt vanwege het steeds belangrijker wordende verkeer uit het achterland dat vooral op dit punt de stad binnen komt. Ook het station aan de nieuwe spoorlijn van de Zaanstreek naar Enkhuizen wordt in de nabijheid hiervan aan de buitenkant van de stadssingel gesitueerd. De komst van het station leidt in 1878 tot het opstellen van een plan voor de directe omgeving van het station en voor een verbeterde aansluiting met het hart van de stad. Dit plan is ook vrijwel geheel uitgevoerd. Voor de aanleg van een plantsoen en van een extra ruimte voor het stallen van vee wordt de singelgracht voor het station gedempt en de wal geëgaliseerd. De in dit plantsoen geprojecteerde woningen zijn nooit gebouwd. Door de aanleg van de veemarkt ter plaats van een gedempte gracht wordt de aansluiting met de stad verder verbeterd (zie kaart 6). De basis voor de latere transformatie van de Grote Noord tot winkelstraat is hiermee gelegd.

Ook in andere delen van de stad vinden op kleine schaal vernieuwende activiteiten plaats. Op braakliggende terreinen worden langs bestaande straten, als West, Achter op het Zand, Kleine Oost en Gedempte Achterhaven rijtjes arbeiderswoningen gebouwd. Een deel van de Turfhaven wordt gedempt en van boombeplanting voorzien. De gasfabriek, die in de loop der jaren verschillende uitbreidingen heeft gekend, wordt nabij het punt waar de oude stadgracht en de Turfhaven samenkomen, opgericht. De vervallen havens als het Rottegat en een deel van de Rommelhaven worden gedempt, waarna het garnizoen de verkregen gronden als exercitieterrein in gebruik neemt. Het resterende deel van de Rommelhaven wordt in 1912 als vluchthaven voor de visserij ingericht.

Al in de 18de eeuw is het gebied buiten de vestinggracht ten oosten van de Koepoortsweg bij de stadsbewoners in gebruik is als tuin. Een stelsel van evenwijdige lanen, gebaseerd op de strakke verkaveling van het landelijke

gebied, vormt de ontsluiting van dit tuingebed. De eerste definitieve bewoning buiten de stadssingels vindt langs de Koepoortweg en deze lanen plaats. In 1908 krijgt deze wijk via een nieuwe brug over de stadsgracht in het verlengde van de Pakhuissteeg een tweede ontsluitingsweg.

Tot de Tweede Wereldoorlog maakt Hoorn als streekcentrum een geleidelijke ontwikkeling door. Pas de naoorlogse jaren brengen nieuwe groei-impulsen. Industrieën vestigen zich en forenzen uit de Randstad kiezen Hoorn als woonplaats.

Na de vestiging van de eerste industrieën aan de Karperkuil volgt al snel de aanleg van het industrieterrein buiten de historische stad. De terreinen van de gedempte havens rond de Karperkuil worden ingericht tot hertekamp, plantsoen en sportterrein.

Het toenemende verkeer heeft met name aan de westzijde van de stad bij de Westerdijk en de Varkensmarkt geleid tot ruimtelijke oplossingen, waarbij de verkeersafwikkeling dominant ten opzichte van de bestaande bebouwing is. Langs de Westerdijk is voorts bebouwing van een afwijkende situering en schaal tot stand gekomen.

In de jaren zeventig komt de stadsvernieuwing in het oude Hoorn samen met de sterke groei van de stad, de opkomende pleziervaart en het toerisme opnieuw op gang. Het behoud van het historische karakter is uitgangspunt. Veel restauraties van historisch waardevolle panden vinden plaats en in vervallen delen van de stad komt nieuwbouw tot stand met behoud van het oude straten- en of grachtenpatroon, zoals aan de Italiaanse Zeedijk, het West, de Vollerswaal of op het Visserseiland.

Huidig ruimtelijk karakter

Nog altijd ligt de voormalige havenstad Hoorn aan open water (zie kaart 7). De karakteristieke scheepvaartactiviteiten zijn door de pleziervaart voor de stad behouden gebleven. Aan de oostzijde gaat de stad verscholen achter de hoogopgaande beplanting van de parken op de in onbruik geraakte havens.

De karakteristieke beslotenheid van de historische stad omgeven door de wallen met de spoorlijn is herkenbaar bewaard gebleven. Het oorspronkelijk beperkte aantal verbindingen van de stad met de omgeving is niet wezenlijk veranderd. De directe relatie tussen de stad en het open agrarische gebied is evenwel niet meer aanwezig.

In de loop van de geschiedenis is het patroon van straten, havens en grachten niet wezenlijk gewijzigd. In de middeleeuwse kern heeft de bebouwing zich grotendeels binnen de oorspronkelijke smalle verkaveling en kleine schaal ontwikkeld. Dit geldt voor het bestaande beschermde stadsgedicht en voor onderdelen van de uitbreiding als Grote en Kleine Noord en de Veemarkt. Centrumfuncties komen hier voor, maar ook de woonfunctie is kenmerkend.

In de schil van de stad, in hoofdlijnen het overige gedeelte van de uitbreiding van het stadsgedicht, is de bebouwingsdichtheid in de 19de en 20ste eeuw sterker aan verandering onderhevig geweest. Het wonen staat hier, mede dank zij het recente stadsvernieuwingproces, meer centraal.

Beschermde gebied

De oude havenstad Hoorn vormt binnen de historische begrenzingen van het IJsselmeer en de vestinggordel een dermate hechte ruimtelijke eenheid dat met de uitbreiding van het beschermde stadsgezicht dit gebied in zijn geheel onder de beschermende maatregel valt.

De begrenzing verloopt van de Westersingel tot en met de Draverssingel volgens de lijn, die de overgang vormt van de straat en de groenstrook langs de singelgracht. Bij het stationsplein en bij de Koepoortstraat volgt de grens de spoorlijn. Het oostelijke uiteinde van de vestinggordel tussen de dijk en de kust is door vergraving niet duidelijk meer aanwezig. De grens van het stadsgezicht wordt daar bepaald door een dijkje en een afwatering. Aan de waterkant volgt de grens de dijk langs het IJsselmeer, de "pier" langs de buitenhaven en de jachthaven en een denkbeeldige lijn honderd meter uit de Westerdijk in de Hoornse Hop.

Binnen een zo gevarieerd gebied als de historische stad van Hoorn zijn de belangen waarop de beschermende maatregel is gericht zeker niet voor het gehele gebied gelijk. De als bijlage opgenomen historisch ruimtelijke waardenkaart geeft daar een beeld van. Deze kaart is in 1978 ten behoeve van het rehabilitatieplan voor het gehele beschermde stadsgezicht, inclusief de inmiddels voorgenomen uitbreiding, opgesteld. De formele aanwijzing heeft geleid tot een bijstelling van de kaart (in 1993), veelal in positieve zin ter plaatse van nieuwbouwactiviteiten.

In het vervolg zal worden ingegaan op de aard van de verschillende belangen, zoals weergegeven op deze kaart en voor zover deze betrekking heeft op de uitbreiding van het stadsgezicht.

Nadere typering beschermde waarden

Het silhouet van Hoorn is vanaf het IJsselmeer bijzonder waardevol. De Hoofdtoren met de achterliggende stadsbebouwing en ook andere dominante gebouwen als de Cyriacus en Franciscuskerk en de gevangenis markeren het stadsbeeld. Strekdammen duiden de haveningang aan. Waardevol voor het stadsbeeld zijn ook de hoge bomen van het Baadland en van de parken langs de kust, die de grootste omvang van het havenareaal uit de 17de eeuw markeren. De waarde van de parken blijft verder beperkt tot het groene karakter en het extensieve grondgebruik ervan, als getuigenis van de periode van verval die Hoorn na de bloeitijd doormaakte.

De tot "stadswandeling" omgevormde vestinggordel vormt de duidelijke overgang van de historische stad naar de stadsuitbreidingen van deze eeuw. Kenmerkend is het landschappelijke karakter van de aanleg, bepaald door het gebogen beloop van de singelgracht, de glooiingen in het talud van de wal, het slingerend padenstelsel en de verspreid of in groepen gestueerde boombeplanting. Ter hoogte van het station is het plantsoen vlak. De continuïteit van de wandeling rond de stad is in de boombeplanting op het voormalige veemarkt-terrein naast het station bewaard gebleven. De waarde van de Westersingel ligt voornamelijk in het beloop van het water met de groenstrook daarlangs als grens van de historische stad.

In de gehele uitbreiding van het beschermde stadsgezicht is het stratenpatroon in samenhang met de schaal van de bebouwing van belang. Voor een aantal gebieden blijft het aanwijzingsbelang beperkt tot deze aspecten. Dit geldt ondermeer voor de Volderswaal en het Visserseiland, waar in beide gevallen sprake is van woningbouw uit de jaren zeventig, die qua situering en hoogte goed aansluit op de historische structuur en daardoor ter plaatse geen afbreuk doet aan het historische karakter van de stad. Langs de Westerdijk en rond de Karperkuil is de structuur ingrijpender gewijzigd. Hier ligt bij de bescherming vooral de nadruk op de nog aanwezige structurele elementen, het stadsfront en de havenkom, en op de relatie met de directe omgeving.

In het overige deel van de uitbreiding is het historische karakter in veel sterkere mate bewaard gebleven. Ook de profilering en inrichting van de openbare ruimte, de verkaveling en de structuur van de bebouwing zijn daar van betekenis.

Kenmerkend voor de ruimtelijke opbouw is de aaneengesloten wijze van bouwen direct aan de straat. De verkaveling is over het algemeen haaks op de openbare ruimte. De breedte van de panden is relatief smal en ligt hoofdzakelijk tussen de zes en zeven meter. De bouwhoogte is over het algemeen twee bouwlagen met een vaak steile kap, waarvan de nok loodrecht op de straat is gericht. De opbouw van de gevelwand uit afzonderlijke gebouwen geeft een afwisselend straatbeeld.

Aan Grote en Kleine Noord en deels langs het Breed zijn ook de historische vormgeving en detaillering van de bebouwing van betekenis. Het bebouwingsbeeld wordt in sterke mate bepaald door een afwisseling van lijst- en topgevels. Kenmerkend is een zekere eenheid in opbouw en geleding van de gevels en in materiaalgebruik. De opbouw van de panden bestaat over het algemeen uit drie traveeën met verticaal geplaatste ramen. De gevels zijn in hoofdzaak in baksteen opgetrokken en in een enkel geval gepleisterd. De daken zijn van gebakken pannen. De kozijnen, ramen en deuren zijn voornamelijk in hout uitgevoerd en geschilderd.

De indeling van het dwarsprofiel van de meeste straten is eenvoudig en niet van bijzonder belang. De grootste waarde is gelegen in de tamelijk strakke beijing van de in het profiel aanwezige verschillende gebruikszones. Klinkers zijn het gangbare bestratingsmateriaal.

De inrichting van de Veemarkt is door profiel, boombeplanting, bestratingsmateriaal en de oude veemarkthekken van bijzondere historische waarde.

De begrenzing

De begrenzing van het beschermde stadsgezicht 'Hoorn, uitbreiding' is weergegeven op bijgevoegde kaart, nummer 241b. Op die kaart is tevens de omgrenzing van het in 1970 aangewezen stadsgezicht aangegeven.

Rechtsgevolg aanwijzing

Over het rechtsgevolg van de aanwijzing kan in het algemeen het volgende worden opgemerkt. Ter effectivering van de bescherming van het stadsgezicht moet ingevolge artikel 36, eerste lid van de Monumentenwet 1988 een bestemmingsplan ontwikkeld worden. De toelichting op de aanwijzing tot beschermd stadsgezicht kan daarbij wat het beschermingsbelang betreft als uitgangspunt dienen. Doel van de aanwijzing is, de karakteristieke met de historische ontwikkeling samenhangende structuur en ruimtelijke kwaliteit van het gebied te onderkennen als zwaarwegend belang bij de verdere ontwikkelingen van het gebied. De aanwijzing beoogt op die wijze een basis te geven voor een ruimtelijke ontwikkeling, die inspeelt op de aanwezige kwaliteiten, daarvan gebruik maakt en daarop voortbouwt.

De bescherming van vrijwel het gehele stadsgezicht Hoorn volgens de nu voorgestelde omgrenzing is inmiddels zoals wettelijk is voorgeschreven in bestemmingsplannen vastgelegd. Dit betreft het Globaal Bestemmingsplan Binnenstad (vigerend na Kroonuitspraak 18-12-1987) en de bestemmingsplannen Visserstrand e.o. (goedgekeurd 10-11-1981), Italiaanse Zeedijk e.o. (goedgekeurd 15-11-1977), Jeurde Volderswaal (vigerend na Kroonuitspraak 18-6-1986) en Nieuwe Noord e.o. 1993 (goedgekeurd 31-5-1994). Van het bestemmingsplan Grote Noord e.o. zal nog nader bepaald moeten worden in welke mate herziening nodig is. Hetzelfde geldt voor eventueel vigerende bestemmingsplannen voor een aantal restgebieden binnen het stadsgezicht, die niet met bovengenoemde bestemmingsplannen afgedekt worden.

Bronnen

Hoorn in Kaart, Vier eeuwen Hoornse stadplattegronden. Saaltink, H.W. s.a., s.l.

Colofon

Uitgave van de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, Zeist 1995.

Historisch-geografisch en stedenbouwkundig onderzoek:
Mariës Dingemans.

Begrenzingskaart 1:2000

Kaarten vervaardigd door Studio Ineke van der Burg, Bilthoven.

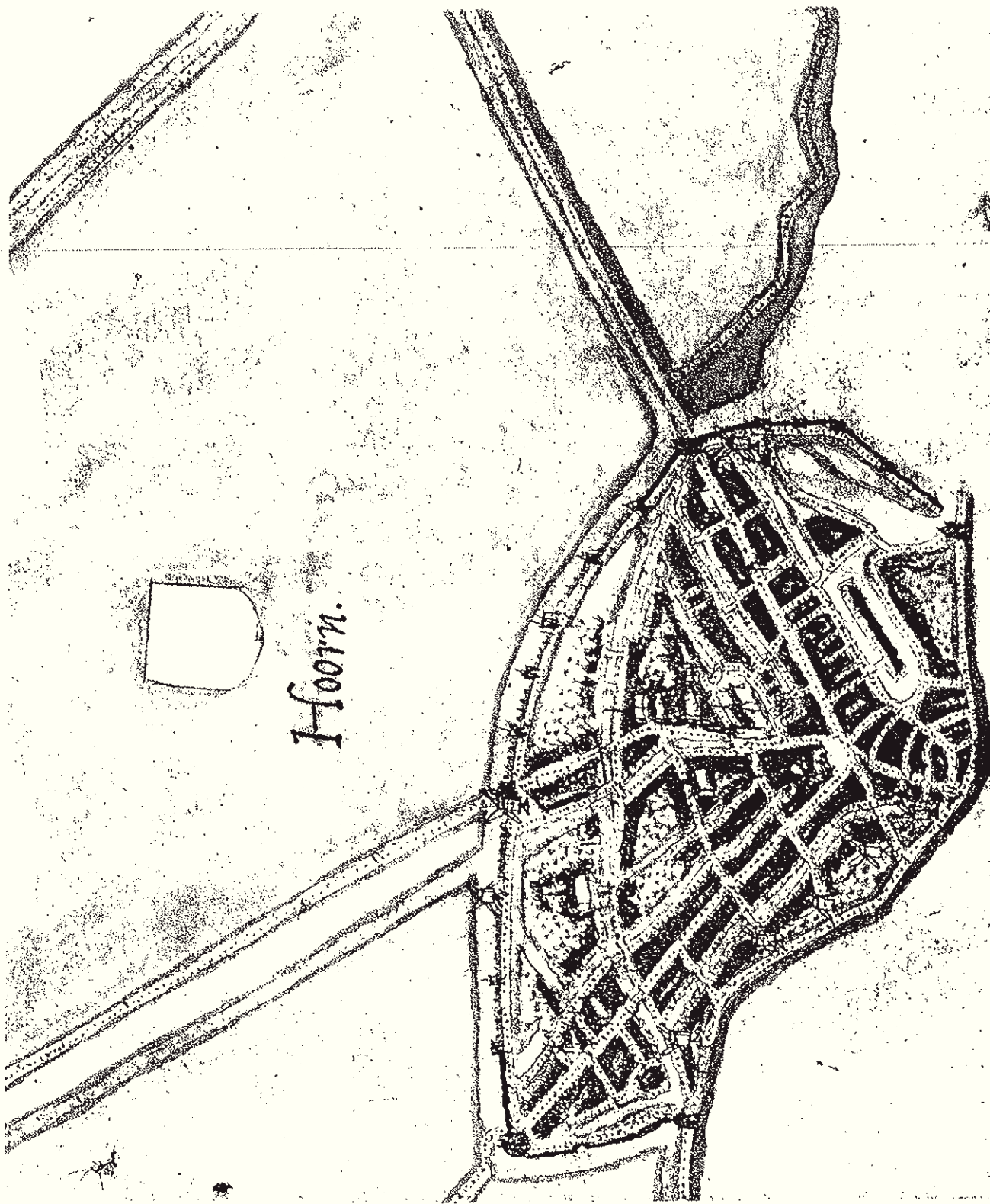
Foto omslag:

Luchtfoto 1995. Topografische Dienst, Emmen.

Onderschriften toelichtende kaarten:

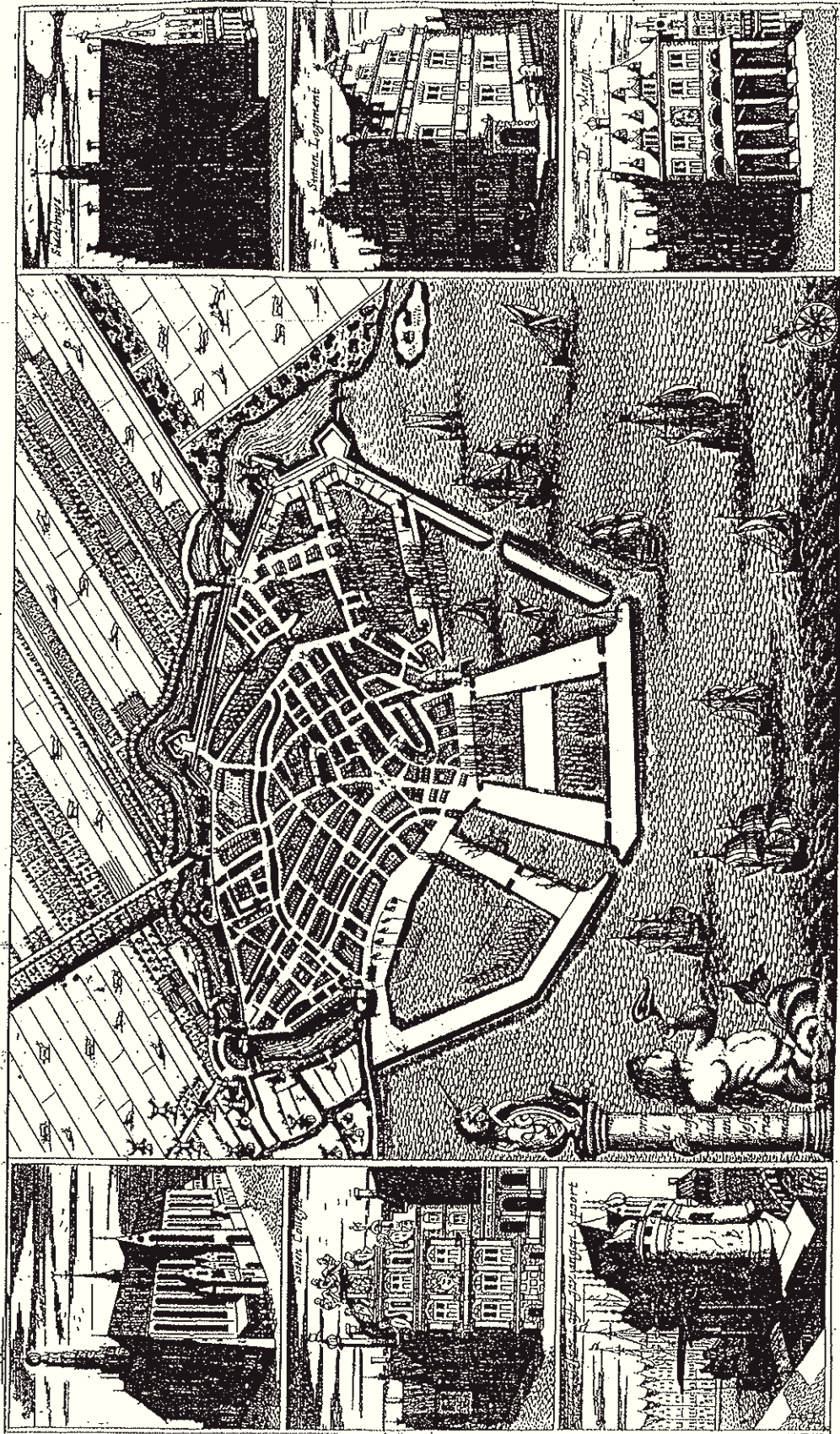
1. Plattegrond van Hoorn door Jacob van Deventer. Facsimile uitgave 1993 van origineel uit derde kwart 16de eeuw. Robas bv, Weesp, e.a.
2. Hoorn in perspectief door Hendrik Cornelisz. Pott, 1648.
3. Kadastraal minuutplan gemeente Hoorn, sectie A (Hoorn-Oostzijde), vermoedelijk 1823.
4. Kadastraal minuutplan gemeente Hoorn, sectie B (Hoorn-Westzijde), vermoedelijk 1823.
5. J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, provincie Noord-Holland, No. 2 Stad, gemeente Hoorn. Uitgave H. Suringar, Leeuwarden 1869.
6. Topografische Kaart Nederland 1:25.000, blad 264 Hoorn, fragment. Verkend in 1894.
7. Topografische Kaart Nederland 1:25.000, blad 19f Hoorn, fragment. Topografische Dienst, Emmen 1994.

Productie: RDMZ, Zeist.

Hoorn.

Kaart 1: Plattegrond van Hoorn, getekend door Jacob van Deventer. Facsimile uitgave 1993 van origineel uit derde kwart 16de eeuw, fragment

Kaart 2. Hoorn in perspectief door Hendrik Cornelisz. Pott, 1648.

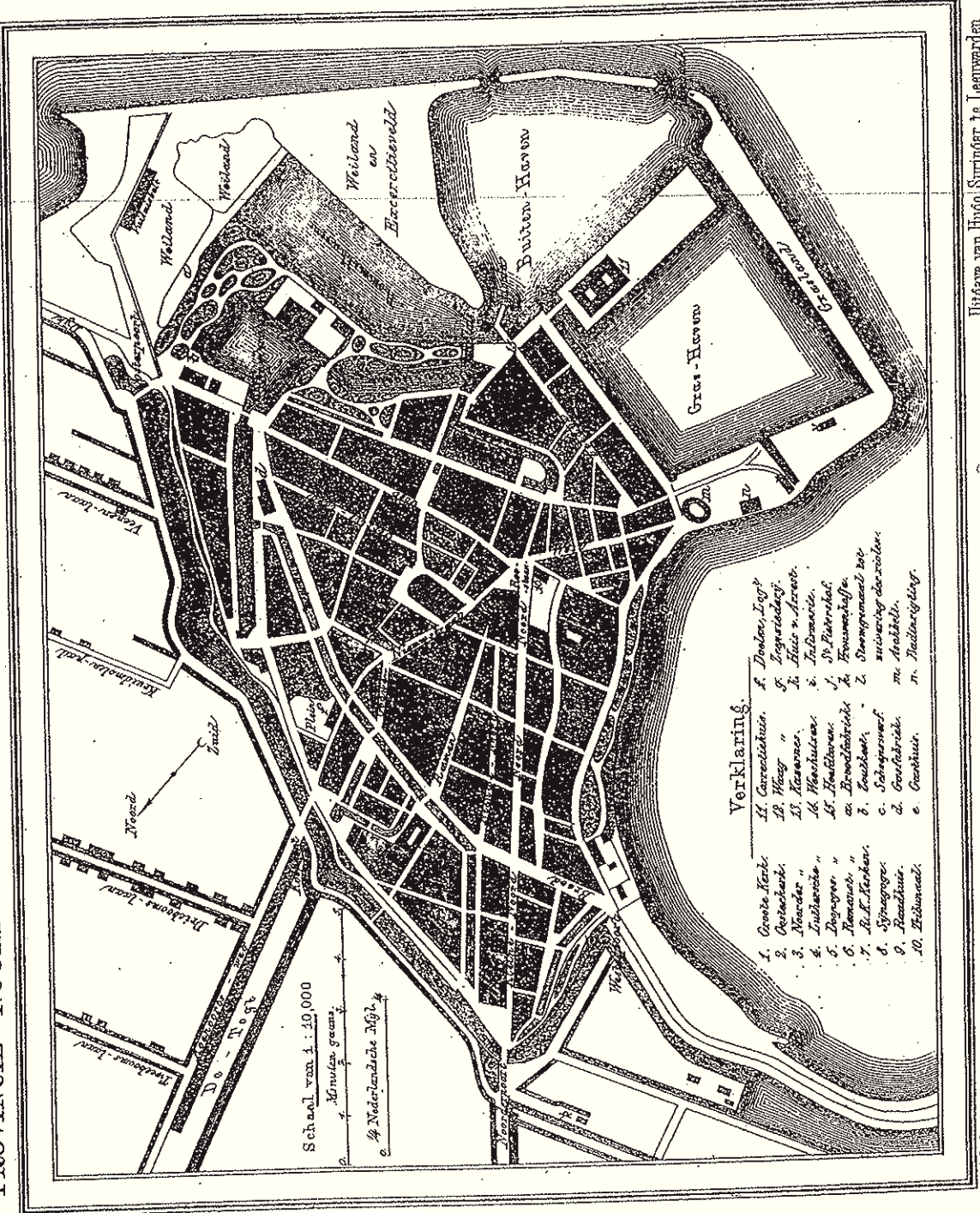

Kaart 3. Kadastraal minuutplan gemeente Hoorn, sectie A (Hoorn-Oostzijde), vermoedelijk 1823.

Kaart 4: Kadastraal minuutplan gemeente Hoorn, sectie B (Hoorn-Westzijde), vermoedelijk 1823.

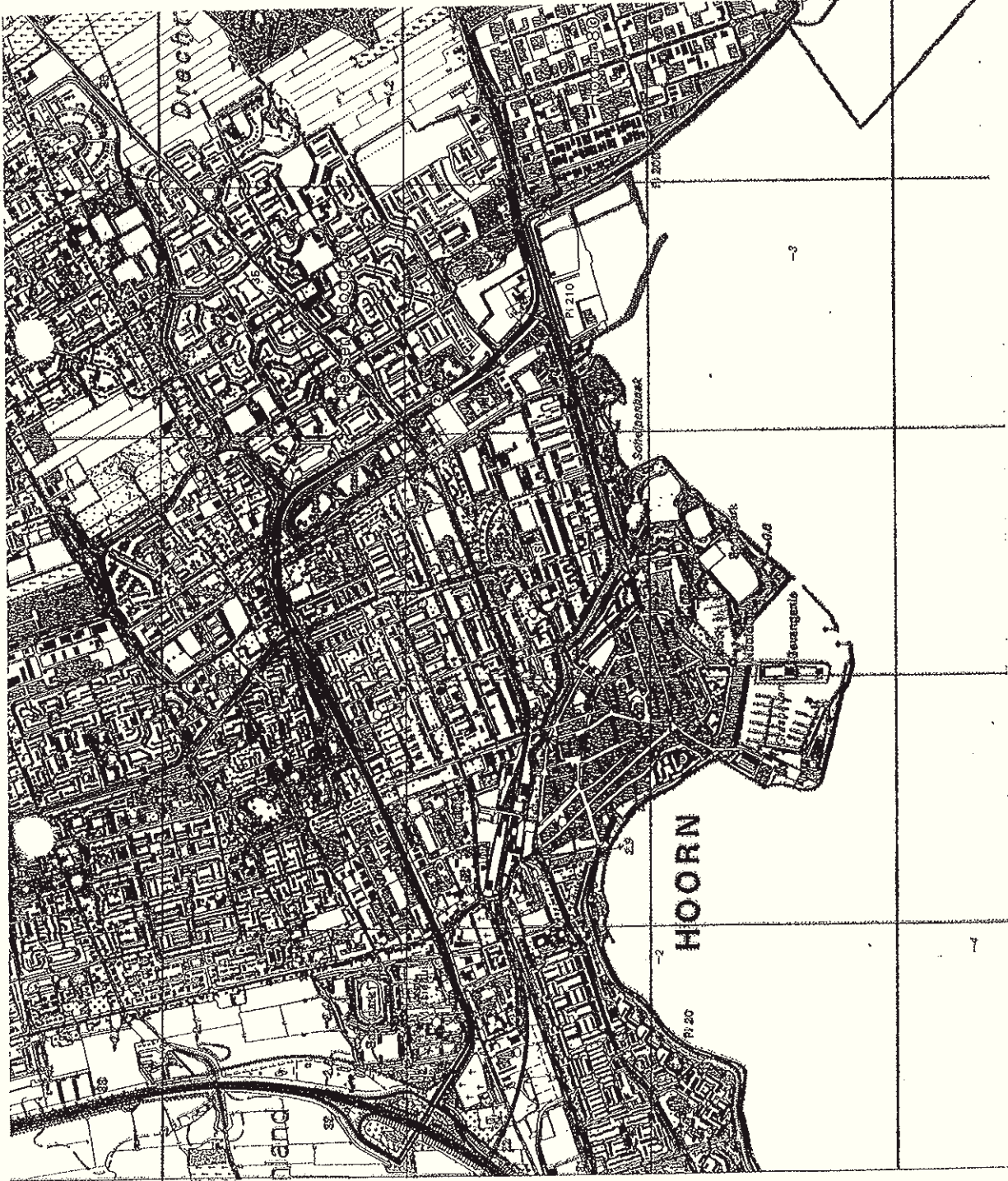
Uitgave van Hugo Suringar te Leeuwarden.

1869.

Kaart 5: J. Kuyper, Gemeente-atlas van Nederland, provincie Noord-Holland, No. 2 Stad, gemeente Hoorn. Uitgave H. Suringar, Leeuwarden 1869.

Kaart 6: Topografische Kaart Nederland 1:25.000, blad 264 Hoorne, fragment.
Verkend in 1894.

Kaart 7: Topografische Kaart Nederland 1:25.000, blad 19f Hoorn, fragment.
Topografische Dienst, Emmen 1994.